

MUHAMMED BEHCET el-ESERİ

dad 1995, I, 182; a.mlf., *el-Allâme Muḥammed Behcet el-Eserî*, Bağdad, ts., tür.yer.; Ahmed el-Alâvine, *Ẓeylû'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 168-169; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 224-225; Sabâh Nûrî Merzûk, *Mu'cemû'l-mû'ellifin ve'l-küttâbi'l-İrâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdad 2002, VII, 109-112; Muhammed Behcet el-Eserî, "Siretü'l-Allâme el-Eserî bi-kalemih" (nşr. Hamîd el-Matbaî), *el-Mevrid*, XXIV/2, Bağdad 1996, s. 4-16; Hilâl Nâci, "el-Allâme Muḥammed Behcet el-Eserî", *MMMA* (Kahire), XLI/2 (1418/1997), s. 173-225; Adnân Abdurrahman ed-Dûrî, "el-Allâme Muḥammed Behcet el-Eserî: (1902-1996) melâmiḥ min sîretihî ve müşârekâtihi'l-İlmiyye", *el-Mû'errihu'l-Arabî*, sy. 56, Bağdad 1418/1998, s. 257-266; Yusuf Şevki Yavuz, "Âlûsî, Mahmûd Şükri", *DİA*, II, 549.

İSMAİL DURMUŞ

MUHAMMED BEHRÂN

(bk. BEHRÂN).

MUHAMMED BEKÂ

(محمد بقاء)

Muhammed Bekâ
b. Gulâm Muhammed Sehârenpûrî
(ö. 1094/1683)

Hindistanlı müellif ve idareci.

1037 (1627-28) yılında günümüzde Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinde bulunan Sehârenpûr'da doğdu. Bekâ şiiirlerinde kullandığı mahlasıdır. XIV. yüzyılın başlarında Herat'tan Hindistan'a göç eden ve Firûz Şah Tuğluk döneminde (1351-1388) Mültan eyalet valisi olup Melik Merdân unvanını alan Hâce Ziyâeddin'in soyundan gelmektedir. Hâce Ziyâeddin, daha sonra Delhi sultanı olan Seyyidler hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı Seyyid Hızır Han'ın üvey babasıdır. Muhammed Bekâ ilk bilgileri babası Gulâm Muhammed'den aldı. Sirhind'de Şeyh Abdullah Miyân, Abdülhak Dihlevî'nin oğlu Şeyh Nûrülhak ve diğer âlimlerden İslâmî ilimleri okuyup tahsilini tamamladıktan sonra Sehârenpûr'a dönerek talebe yetiştirmeye başladı. Babasının vefatı üzerine tasavvufa yöneldi ve tekrar Sirhind'e gidip İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu Hâce Muhammed Ma'sûm'a intisap etti. Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb döneminde Evrengzîb'in kumandanlarından çocukluk arkadaşı Bahâtâver (İftihâr) Han'ın davetiyle devlet hizmetine girdi. Sehârenpûr'da bahşi ve vakıanigâr (vak'anüvis) olarak görev aldı. Bahâtâver Han'ın teşvikiyle zamanının büyük kısmını eser telifiyle geçirdi. Sehârenpûr'da vefat eden Muhammed Bekâ'nın ha-

yatının sonuna doğru tayin edildiği Sehârenpûr serkârlığı sırasında şehrin imarına önem verdiği ve kendi adıyla anılan (Bekâpûr) bir mahalle kurduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. Mecmû'a. Ferîdüddin At-târ'ın *Mantıku't-tayr*'i ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinden ve diğer bazı kitaplardan parçalar ihtiva eden eser 1077'de (1666) düzenlenmiştir. **2. Riyâzû'l-evliyâ'.** İlk dört halifeye, imamlar, velîler ve Hindistanlı velîlere dair hacimli bir eserdir. **3. Tezkiretü's-şu'arâ'.** Kendi dönemindeki şairler ve eserleri hakkındadır. **4. Mir'âtü'l-âlem.** Dünya tarihi niteliğindeki eser bir mukaddime, yedi bölüm ve bir hâtmeden oluşur. Eserin Evrengzîb dönemiyle ilgili değerli bilgiler ihtiva eden bir bölümü H. M. Elliot tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*The History of India*, London 1877 → ed. Fuat Sezgin, Frankfurt 1997, VII, 156-165). Müellifin *Mir'âtü'l-âlem*'in genişletilmiş şekli olarak düşündüğü, ancak ölümü üzerine yarım kalan çalışmasını 1095'te (1684) *Mir'ât-ı Cihânnümâ* adıyla yegeni Muhammed Şefî tamamlamıştır. Kitabın ayrıca müellifin kardeşi Muhammed Rizâ tarafından da ikmal edildiği belirtilmektedir. Muhammed Bekâ eserlerini Bahâtâver Han'a ithaf ettiği için bazı araştırmacılar bu eserlerin müellifi olarak onu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 125-127; III, 890-892; Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, s. 49; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 132-133; I/2, s. 1012; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-havâtir*, V, 373; *The History of India* (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), London 1877 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1997, VII, 145-165; *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Patna 1993, VI, 55-62; M. Hidayet Hosain, "Muḥammad Baqâ", *E²* (İng.). VII, 432-433; Enver Konukçu, "Bahâtâver Han", *DİA*, IV, 522-523.

AZMİ ÖZCAN

MUHAMMED BELLO

(ö. 1253/1837)

Nijerya Fûlânî Devleti'nin
ikinci halifesi
(1817-1837).

1195'te (1781) doğdu. Fûlânî Devleti'nin kurucusu Osman b. Fûdî'nin oğludur. Tahsilini büyük bir âlim olan babası, amcaları ve diğer mahallî âlimlerin yanında tamamladı. Henüz yirmi yaşlarında iken ülkenin sayılı âlimleri arasına girdi. 1803

Yılında Gobir sultanının baskıları yüzünden babasıyla birlikte Degal'den Gudu'ya hicret etti. Gobir sultanına karşı girilen mücadelede babasının önemli kumandanları arasında yer aldı. Daha sonra Kebbi sultanının topraklarına sefer düzenleyerek Gulma, Zazzagava ve Sauva şehirlerini fethetti. Daura, Katsina ve Kano liderleriyle yapılan görüşmeleri yürüttü ve bu emirliklerin itaatini sağladı. Gobir'in başşehri Alkalawa'yı kuşatan ordunun başkumandanlığına getirildi ve şehri ele geçirip Gobir fâtih unvanını kazandı (1808). Illo ve Gvari'ye seferler düzenleyip bu emirlikleri itaat altına aldı (1810).

1812'de "emîrû'l-mü'minîn" unvanını alarak Sokoto halifeliğinin kuruluşunu ilân eden Osman b. Fûdî ülkenin batı topraklarının idaresini kardeşi Abdullah'a, yeni fethedilen ve merkezi Sokoto olan doğu eyaletlerinin yönetimini de Muhammed Bello'ya bırakıp siyasi hayattan büyük ölçüde çekildi. Onun Sokoto'da ölümünün ardından (1817) halife seçilen Muhammed Bello yirmi yıl süren iktidarı sırasında iç isyanları bastırmakla uğraştı ve Bor-nu Sultanlığı'nın saldırıları başta olmak üzere dış saldırıları önledi. Ayrıca güney istikametindeki putperest topluluklar arasında İslâmlaştırma faaliyetine önem verdi. Katsina, Kano, Zaria, Hadejia, Adamava, Gombo, Katagum, Nupe, İlorin, Daura ve Bauchi emirliklerini hâkimiyet altına alıp Fûlânî Devleti'ni zirveye ulaştırdı. 25 Receb 1253 (25 Ekim 1837) tarihinde vefat etti ve Vurno şehrinde defnedildi.

Muhammed Bello, ölen emîrlerin yerine genelde eyalet kurucusunun soyundan gelen kişileri veya başka ailelerden hizmetleriyle temayüz eden şahısları tayin ederek emirleri kontrol altında tutmayı başardı. Emirliklerdeki arazi sahiplerinin başşehir Sokoto'da birer temsilci bulundurması için bir teşkilât kurdu. Resmî yazışmaları yürütüp vergileri toplama bu teşkilâtın görevleri arasındaydı. İktidarı süresince elliden fazla sefere çıkan Muhammed Bello ülkesinin kuzey, doğu ve batı sınırlarında hisarlar ve ribâtlar yaptırdı; eski kaleleri yenileyip surları tahkim ettirdi. Aldığı tedbirlerle Fûlânîler'in göçebelikten yerleşik hayata geçmesini ve İslâmlaşmasını sağladı. Birçok cami ve medrese yaptırarak ilmî gelişmeyi hızlandırdı.

Babası gibi Kâdiriyye tarikatına mensup olan Muhammed Bello, Halvetiyye ve Şâzelîyye tarikatlarına da intisap etti. 1827'de hac seyahati öncesinde başşehir